

УДК 27-277.2

А 57

Михайло АЛЬМЕС

ДУХОВНИЙ АСПЕКТ СВЯЩЕННОГО ПИСАННЯ У ТЛУМАЧЕННЯХ БЛАЖЕННОГО ІЕРОНІМА СТРИДОНСЬКОГО

У статті йдеться про духовний сенс Біблії в екзегезі блаженного Ієроніма Стридонського. Вказано на проблемність та неоднозначність виявлення внутрішнього змісту Біблії древнім екзегетом. Виокремлено форми в яких «прихована» сторона у тлумаченні Писання Ієронімом проявляється найбільш чітко, а також показано, у якому значенні він їх трактує. Наголошено на принципі тривимірності тексту Біблії, яким послуговувався Ієронім у більшості своїх праць.

***Ключові слова:** блаж. Ієронім Стридонський, Священне Писання, екзегетика, прообраз, алегорія, теорія, притча, загадка.*

Постановка проблеми. Священне Писання займає важливе місце у християнстві, але розуміння його змісту й смислових контекстів не здійснюється самовільно – тому дуже рано зароджується християнська екзегетика (вже у II ст. у творах мужів апостольських та раннях апологетів: Климента Римського, Юстина Філософа та ін.). Алегорична екзегеза була частиною грецької культури. Уявлення про те, що в грецьких міфах містяться (особливо в творах Гомера та Гесіода) не просто вигадки, але глибокий сенс стосовно природи світу та людини, є дуже давніми. Одна із причин поширення цього методу серед християнських екзегетів полягає у спробі виявлення глибинного змісту, який прихований під покровом слова. Адже і в самому Євангелії сказано: «Буква вбиває, а дух животворить» (2 Кор. 3 : 6). Однак, це ж Писання наголошує і на важливості кожної букви: «Доки існуватимуть небо і земля, жодна йота чи жодна риска не перейде із закону, поки не

здійсниться все» (Мф. 5 : 18). Отже, в основу покладено принцип поєднання Божественного та людського згідно з формулою халкидонського догмату – «незлитно, незмінно, нероздільно, нерозлучно».

У зв'язку з великим зацікавленням сучасної біблеїстики (особливо критичної екзегези) «емпіричною» стороною Біблії, досить актуального значення набуває інтенція на внутрішній сенс Писання. Для християнських письменників, у тому числі і для блаженного Ієроніма, дослідження тексту, виправлення помилок, встановлення автентичності тієї чи тієї книги Біблії вважалося похідним і мало службове значення щодо тієї вістки, яка є квінтенсенцією Біблії. Тому звернення до духовного аспекту Писання, у якому розкривається внутрішній зміст, видається досить актуальним у справі Його розуміння та осмислення в контексті християнської традиції із самих початків її зародження. Саймон Крісп влучно зауважує, що в ранньохристиянський період біблеїст не мислив себе незалежним або відстороненим від традиції церкви [16, 120]. Повною мірою це стосується блаж. Ієроніма Стридонського, який вдало поєднував можливі на той час наукові напрацювання у сфері філології, історії, географії та духовний досвід Церкви, через який розкривається внутрішній вимір слова Біблії.

Мета статті – виявити внутрішній зміст екзегези блаженного Ієроніма, що є особливо важливим, оскільки внаслідок надто великої прихильності до «внутрішнього» виникає небезпека викривлення смислу. Іноді буває, що автор настільки захоплюється виявленням прихованого, що надто віддаляється від самого тексту, внаслідок чого його тлумачення не мають нічого спільного з текстом Біблії. Ієронім визнає за собою такі похибки внаслідок надто великого захоплення в ранній період своєї творчості алегоричним методом. Наприклад, у тлумаченні на книгу пророка Авдія, Ієронім вибачається за своє надто ревне захоплення алегоричним тлумаченням у період молодості. Захоплюючись Писанням, він стверджує, що намагався все витлумачити алегорично, не звертаючи уваги на інші аспекти тексту, про що щиро жалкує [11, с. 169]. Відомий біограф Ієроніма О. Дієсперов зауважує, що запозичена від олександрійців схильність до алегоричних тлумачень значною мірою шкодила йому [2, с. 80]. У більш зрілий період він переосмислює свій підхід, враховуючи й історичну сторону книг Писання. З роками він надає перевагу більш цілісному підходові до

тлумачення, звертаючись до єврейського біблійного першоджерела та коментарів ранньохристиянських письменників [21, с. 292].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цей аспект творчості Ієроніма розглянутий низкою дослідників його письменницької спадщини. О. Фокін, детально аналізуючи та описуючи періоди його діяльності, підкреслює його захоплення алегорією на ранніх стадіях літературної творчості. Дослідник також експлікує сутність духовного змісту Писання, як Його пояснював Ієронім, у найбільш виразних проявах (алегорія, прообраз, притча, теорія тощо). О. Несторова, В. Саврей вказують на великий вплив представників Олександрійської школи екзегези (особливо Оригена) на спосіб тлумачення Ієроніма, водночас підкреслюючи еволюцію поглядів блаженного в сторону більш поміркованої та цілісної екзегези. На цьому аспекті також наголошують відомі біографи Ієроніма О. Дієсперов та Дж. Келлі. У центрі нашої уваги – виявлення найістотніших рис духовного способу тлумачення в тлумаченнях Ієроніма Стридонського, що реалізується при застосуванні методу текстологічного аналізу його творів та методу категоріального аналізу, що дає можливість конкретизувати та уточнити розуміння специфіки екзегези Ієроніма Стридонського.

Вклад основного матеріалу. Ієронім розділяв переконання представників Олександрійської екзегетичної школи, що буквальный смисл сам собою не може вичерпувати всіх істин, які містяться у Слові Божому. На його думку, Священне Писання підлягає не правильному читанню, а правильному розумінню [4, с. 332]. Для підтвердження цього блаж. Ієронім посилається на авторитет святих апостолів та євангелістів, які у перекладі тих чи тих цитат зі Старого Завіту шукали сенсу, а не слів і не надто піклувалися про порядок слів та мовний лад, а намагалися зрозуміло передати думку біблійного автора: «Для мене досить говорити так, щоб бути зрозумілим, щоби в словах про Писання наблизитися і до простоти Писання» [3, с. 298]. В іншій праці він стверджує: «Євангеліє полягає не у словах Писань, а у смислі, не в поверховому значенні, а у внутрішньому змісті, не в записаних висловах, а у глибині розуміння» [13, с. 21]. Тому для того щоб досягнути більш повного і досконалого розуміння Священного Писання, Ієронім використовував духовно-алегоричний метод тлумачення, який був розроблений і застосовувався вчителями Олександрійської

школи, тобто Климентом Олександрійським, Оригеном та Дидимом. Як уважає дослідник: «Для означення духовно-алегоричного смислу Ієронім Стридонський в якості основних термінів використовував наступні: *intelligentia spiritualis*, *mysticus intellectus* і *allegoria*, з яким він співвідносив терміни *interpretatio allegoriae*, *altior intelligentia*, *sacramenta spiritus*, *typus*, *figura*, *tropologia*, *aenigma*, *teoria* та ін., які відображають той чи інший аспект духовного смислу» [19, с. 362].

Так, термін *typus* (*figura* – прообраз) вказує на прообразне значення. Хоча сам термін у Ієроніма Стридонського трапляється доволі рідко, прообразний смисл він знаходить всюди у Старому Завіті. Він так сформулював пов'язане із ним правило тлумачачи певне місце із Дан. 3 : 91 – 92: «Але в переносному смислі цей ангел або Син Божий прообразує (*in typo*) Господа нашого Ісуса Христа, Який зійшов у піч пекла, в якому знаходились душі грішників і праведників, щоб, не згораючи і не відчуваючи шкоди, визволити поневолених від уз смерті» [9, с. 30]. Тобто те, що сталося з певними особами у минулому, в прообразному плані здійснилося в особі Христі. При цьому Ієронім уважав, що прообраз лише частково відображає смисл, закладений у Священному Писанні і не відкидав буквального значення. Так, слова пророка Осії «Із Єгипту вивів сина Мого» (Ос. 11 : 1) в буквальному розумінні стосується ізраїльського народу, а у прообразному – Христа [10, с. 301]. Вірогідно, що цей принцип св. Ієронім запозичив із ексегетичного методу Антіохійської школи, зокрема у Феодора Мопсуестійського, який підкреслював, що прообраз повинен мати точний об'єкт.

Інший термін *allegoria* (іносказання) початково використовувався в риториці як фігура мови: «Якщо все це неможливо сприймати в реальному значенні, то потрібно сприймати в духовному» [4, с. 333]. Як спосіб, за допомогою якого здійснюється тлумачення Священного Писання, алегорія – це не особливий смисл, але одна із форм духовного смислу в його протиставленні буквальному. Іноді блаженний Ієронім співвідносив алегоричний смисл з образним тлумаченням (*tropologia*), за допомогою якого досліджував моральний (серединний) сенс Священного Писання.

Наступний сенс – енігматичний (від гр. *enigma* – загадка), який трапляється достатньо рідко і означає дещо незрозуміле, за-

гадкове у біблійному тексті. Як правило, св. Ієронім Стридонський ототожнював «загадку» з притчею (*parabola*). Коли пророк говорить: «Скажи притчу» (Єз. 17 : 2), цим вказується на незрозумілість (*obscurum*) того, про що йде мова: «Тому що ніхто не сумнівається в тому, що загадка і притча одне виражають словами, а інше мають на увазі в думках. Бо і Спаситель говорив до народу притчами, які окремо пояснював апостолам» [8, с. 233]. Іноді він вбачав різницю між загадкою та притчею, оскільки остання, на відміну від першої, дає деякий, хоча і незрозумілий, ключ до істини [20, с. 362]. Але і загадка і притча мають спільний елемент – інакомовний, образний спосіб вираження, хоча загадка більш складна, ніж притча, і тому важче підлягає адекватному тлумаченню.

Для позначення духовного смислу Священного Писання Ієронім Стридонський використовував також термін *teoria* (споглядання, умоспоглядання), який у екзегетів Антіохійської школи (зокрема, у Діодора Тарсійського) розглядався як дещо середнє між *historia* і *allegoria*. Для блаженного *teoria* – такий смисл або радше спосіб тлумачення, в якому одночасно зберігається і буквальний, і духовний смисл Священного Писання як у випадку з пророцтвом Малахії про шанування Господа на кожному місці і між усіма народами [14, с. 210 – 211]. Як правило, *teoria* використовується св. Ієронімом при інтерпретації пророцтв. Термін *spiritualis teoria* (духовне споглядання) іноді означає таємничо-духовний смисл (*intelligentia spirutualis*) Священного Писання, який відсилає до таємниць майбутнього віку.

У працях Ієроніма можна натрапити певну спробу дефініції «трьох сенсів» Писання, яку він запозичив у Оригена. При цьому всі три версії відрізняються між собою. Наприклад, у листі до Гебідії йдеться про послідовність «історичного», «тропологічного» та «духовного» сенсів. Він пояснює, що над «буквальним» сенсом надбудовується «тропологічний». Хоча Ієронім і не говорить, що це саме «алегоричний» сенс, однак точно можна сказати, що це «інакомовний», «небуквальний» сенс. За своїм спрямуванням він служить меті морального виховання пастви. Натомість «духовний» сенс («теорія») постає перед духовним поглядом людини в акті «духовного споглядання», у якому розкриваються таємниці майбутнього блаженства і реальність небесного

світу. Схоплення цієї реальності здійснюється лише за аналогією із земними подіями [5, с. 144].

У тлумаченні на книгу пророка Єзекиїля Ієронім знову вказує на три сенси розуміння Біблії і наголошує на поступовому сходженні від «буквального» сенсу до «тропологічного», а після цього – до «містичного». При цьому він надто не заглиблюється у роз'яснення значення трьох сенсів. Однак деякі відомості можна отримати з прикладів, якими блаженний супроводжує тлумачення перелічених типів. Дещо «розширено» він тлумачить закон про «вола, що молотить» (1 Кор. 9 : 9 – 10), хоча – це важко назвати алегорією. Для ілюстрації «містичного» сенсу Ієронім обирає текст ап. Павла, в якому йдеться про непорушність подружніх зв'язків (Еф. 5 : 30 – 31). Заповідь непорушності подружніх зв'язків підсилюється зверненням до таємниці містичного, небесного шлюбу між Христом і Церквою. Тут, як і в попередньому випадку, Ієронім трактує «духовне» тлумачення у значенні «парадигми» (таємниці майбутніх благ), відмовляючись змішувати його як з «типологічними», так і з «алегоричними» тлумаченнями [8, с. 210 – 211].

Ще одна версія «тричленної формули» наводиться Ієронімом у тлумаченні на книгу пророка Амоса. На цей раз можна побачити істотні відмінності у порівнянні з двома попередніми. Обґрунтовуючи необхідність «тройкого розуміння» Біблії, при цьому посилаючись на текст із книги Притч (який обґрунтовує цю необхідність), древній екзегет говорить: «Бо ми повинні розуміти Священне Писання спочатку в буквальному сенсі, надаючи всім приписам морального характеру, потім алегорично, тобто в духовному сенсі, і, наостанок, у відношенні до майбутнього блаженства» [12, с. 62]. У цій формулі бачимо зміну підходу до характеристики «серединного» сенсу Писання. Трактування «буквального», а також «містичного» (або ж «трансцендентально-єсхатологічного») залишається практично без змін. У цій інтерпретації спостерігається деяке ототожнення «духовного» і «алегоричного» способів тлумачення тексту. О. Несторова так аналізує таке зближення: «Насправді, ототожнення «духовного» і «алегоричного» способу інтерпретації тексту дозволяє думати, що Ієронім в даному випадку здійснив спробу розрізнити «парадигматичні» тлумачення (які раніше у нього асоціювалися у нього з духовним

сенсом) і «духовні» тлумачення «іносказательного» типу, до ряду яких могли попадати «духовно-алегоричні» тлумачення доктринально-догматичного змісту, а також – можливо – «типологічні» тлумачення» [17, с. 272].

Блаженний Ієронім досить високо оцінював той чи той аспект духовного смислу Священного Писання. Подібно до послідовників Олександрійської школи, Ієронім Стридонський вважав, що духовний смисл Священного Писання безмірно вищий, ніж буквальний, що можна побачити уже в найбільш ранніх його екзегетичних працях «Тлумачення на книгу пророка Авдія» та у вісімнадцятому листі. І пізніше св. Ієронім зберіг вірність цьому поглядові. Наприклад, у гоміліях на Євангеліє від Марка Ієронім говорив з приводу розповіді преображення Христа: «Ми не відкидаємо історичний смисл, але надаємо перевагу духовному розумінню» [Цит. за: 20, с. 362]. Він порівнював християн, які дотримуються тільки історичного розуміння, з плоттю, а тих, які підносяться до духовного розуміння, з Його душею.

Поступово св. Ієронім прийшов до переконання, що без точного визначення буквального смислу Священного Писання неможливе і його правильне духовне розуміння. У листі, який був присвячений пам'яті преподобної Павли, знаходимо слова, які можна віднести і до нього самого: «Вона знала на пам'ять Священне Писання. І хоча любила історію і називала її основою істини, однак більше сприймала її в духовному сенсі...» [6, с. 47]. У тлумаченні двох дверей з двома отворами, які були в старозавітному храмі і в святині (Єз. 41 : 23 – 24) св. Ієронім писав: «В храмі і в самому святині, через які вказується на таїнства двох завітів, і у двох дверях з кожного боку було по два дверцята, які змикались одне з одним, щоб і у історії ти мав духовний смисл і в іносказанні історичну істину, із яких одне в одному має потребу, і якщо не вистачає одного, то не має досконалого знання» [8, с. 221]. Продовжуючи тлумачення виразу: «Кімнати на північ і кімнати на південь» цієї ж книги, він говорив: «Північні і південні кімнати – це, на мою думку, ті, які містять просту історію, або таїнства духовного розуміння... Тому що не потрібно так читати буквально і не так потрібно виводити фундамент історії, щоб ми не доходили до верху і не так потрібно класти дах на прекрасній будівлі, якщо вона не має міцних основ» [8, с. 233].

У пізній період життя, частково через переосмислення ставлення до Оригена під час оригеністських суперечок, св. Ієронім переглянув ставлення до алегоричного методу загалом [18, с. 192]. Наприклад, у пролозі до книги тлумачення пророка Авдія блаженний зазначав, що в юнацькі роки він вже писав тлумачення на цю книгу, яке було переповнене алегоричними інтерпретаціями, тепер він відчуває деякий сором за такі спроби [11, с. 169]. У пролозі до книги тлумачення на пророка Захарію св. Ієронім, згадуючи серед своїх попередників Оригена, сщмч. Іполита Римського та Дидима, невисоко оцінював їх труди, з цієї причини він змушений був уточнити свій ексегетичний метод: «Все їх тлумачення було наскрізь алегоричним і тільки інколи вони торкались історії. Отже, уподібнюючись тому господарю: «Який виносити із свого скарбу нове й старе» (Мф. 13 : 52), і нареченій із книги Пісні Пісень, в якій говориться: «Це зберегла я для тебе мій любий!» (Пісн. 7 : 14), до історії наших євреїв я приєднав переносне значення, щоб побудувати дім на камені, а не на піску (Мф. 7 : 24 – 26), і покласти тверду основу, яку поклав великий будівничий Павло, як сам про себе описує (1 Кор. 3 : 10)» [13, с. 2]. У підсумку, св. Ієронім істотно скоректував олександрійський ексегетичний метод, доповнюючи його окремими елементами антиохійського методу, таких, як увага до букви оригіналу та історичного сенсу біблійного тексту (концепція *hebraica veritas*), широке використання типології і теорії, визнання того, що не всюди в Біблії треба шукати прихований смисл, і, на закінчення, відмовився від зловживання алегорією. Усе це свідчить про те, що св. Ієронім не був послідовником тієї чи тієї ексегетичної школи; він використовував те, що було кращим у кожній із шкіл, пропонуючи якомога більш ясне і точне тлумачення Священного Писання.

Висновки. Отже, оглянувши специфіку духовного методу тлумачення Слова Божого блаженним Ієронімом, можна побачити, що він надавав йому важливого значення, проте трактував його досить неоднозначно. Духовний сенс Священного Писання, на думку св. Ієроніма, включає в себе прообразне значення, власне алегорію, тобто моральні сентенції, таємниче бачення сутності тієї чи тієї біблійної історії чи події, а також сюди (до духовного сенсу) ексегет відносив притчу і загадку. При цьому треба наголосити, що св. Ієронім Стридонський намагався досягнути духовний

сенса у єдності з буквально-історичним контекстом. Для нього були чужими крайнощі представників Олександрійської школи. Навпаки, в більш пізній період свого життя, він більше був схильний до буквально-історичного способу тлумачення Біблії.

Література

1. Біблія : книги Священного Писання Старого та Нового Завіту / в українському перекладі з паралельними місцями ; [пер. Патріарха Філарета (Денисенка)]. – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1407, [9] с.
2. Диесперов А. Блаженный Иероним и его век. Приложение: Бл. Иероним. Избранные письма / А. Диесперов. – М. : Канон +, 2002. – 400 с.
3. Ієронім Стридонський, блаж. Лист папі Дамасу про п'ять запитань / Блаженний Ієронім Стридонський // Творіння : в 2 т. – К. : Видавничий відділ УПЦ КП, 2014. – Т. 1. – С. 290–301.
4. Ієронім Стридонський, блаж. Лист Марцеллі від імені Павли та Євстохії / Блаженний Ієронім Стридонський // Творіння : в 2 т. – К. : Видавничий відділ УПЦ КП, 2014. – Т. 1. – С. 328–339.
5. Ієронім Стридонський, блаж. Лист до Гебідії / Блаженний Ієронім Стридонський // Творіння : в 2 т. – К. : Видавничий відділ УПЦ КП, 2015. – Т. 2. – С. 112–145.
6. Ієронім Стридонський, блаж. Лист до Євстохії / Блаженний Ієронім Стридонський // Творіння : в 2 т. – К. : Видавничий відділ УПЦ КП, 2015. – Т. 2. – С. 17–52.
7. Иероним Стридонский, блаж. Толкование на книгу пророка Исаии / Блаженный Иероним Стридонский // Творения : в 17 ч. – К. : Типография Колчак-Новицкого, 1882. – Ч. 7. – 457 с.
8. Иероним Стридонский, блаж. Толкование на книгу пророка Иезекииля / Блаженный Иероним Стридонский // Творения : в 17 ч. – К. : Типография Колчак-Новицкого, 1886. – Ч. 10. – 401 с.
9. Иероним Стридонский, блаж. Толкование на книгу пророка Даниила / Блаженный Иероним Стридонский // Творения : в 17 ч. – К. : Типография Колчак-Новицкого, 1894. – Ч. 12. – С. 1–145.
10. Иероним Стридонский, блаж. Толкование на книгу пророка Осии / Блаженный Иероним Стридонский // Творения : в 17 ч. – К. : Типография Колчак-Новицкого, 1894. – Ч. 12. – С. 146–350.
11. Иероним Стридонский, блаж. Толкование на книгу пророка Авдия / Блаженный Иероним Стридонский // Творения : в 17 ч. – К. : Типография Колчак-Новицкого, 1896. – Ч. 13. – С. 169–200.

12. Иероним Стридонский, блаж. Три книги толкований на пророка Амоса / Блаженный Иероним Стридонский // Творения : в 17 ч. – К. : Типографія Колчакъ-Новицкаго, 1896. – Ч. 13. – С. 1–168.

13. Иероним Стридонский, блаж. Толкование на книгу пророка Захарии / Блаженный Иероним Стридонский // Творения : в 17 ч. – К. : Типографія Колчакъ-Новицкаго, 1900. – Ч. 15. – С. 1 – 195.

14. Иероним Стридонский, блаж. Толкование на книгу пророка Малахии / Блаженный Иероним Стридонский // Творения : в 17 ч. – К. : Типографія Колчакъ-Новицкаго, 1900. – Ч. 15. – С. 196–252.

15. Иероним Стридонский, блаж. Три книги толкований на послание к Галатам / Блаженный Иероним Стридонский // Творения : в 17 ч. – К. : Типографія Колчакъ-Новицкаго, 1901. – Ч. 17. – 391 с.

16. Крисп С. Православная библеистика между патристикой и пост-модернизмом. Взгляд с Запада / Саймон Крисп // Библия в церкви. Толкование Нового Завета на Востоке и Западе. (Серия «Современная библеистика» – Bibliotheca Biblica) / [Джеймс Д. Данн, Ианнуарий Ивлиев, Иоаннис Каравидопулос, Ульрих Луц, Юрген Ролоф и др.]. – 2-е изд. – М. : Библейско-богословский ин-т св. апостола Андрея, 2011. – С. 118–133.

17. Несторова О. ALLEGORIA PRO TYPOLOGIA. Ориген и судьба иносказательных методов интерпретации Священного Писания в раннепатристическую эпоху / О.Е. Несторова. – М. : ИМЛИ РАН, 2006. – 298 с.

18. Саврей В. Каппадокийская школа в истории христианской мысли : учеб. пособ. / В. Саврей. – М. : Изд-во Московского ун-та, 2012. – 256 с.

19. Фокин А. Блаженный Иероним Стридонский : библеист, экзегет, теолог / А. Фокин. – М. : Центр библейско-патрол. исслед., 2010. – 224 с.

20. Фокин А. Иероним Стридонский / А.Р. Фокин // Православная энциклопедия : в 36 т. – М. : Церковно-научный центр «ПРАВОСЛАВНАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ», 2009. – Т. 21. – С. 336–370.

21. Kelly J.N.D. Jerome His life, Writings, and Controversies / J.N.D. Kelly. – London : Duckworth, 1975. – 355 p.

References

1. Bibliia : knyhy Sviashchennoho Pysannia Staroho ta Novoho Zavitu / v ukrainskomu perekladi z paralelnymy mistsiamy ; [per. Patriarkha Filareta (Denysenka)]. – K. : Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. – 1407, [9] s.

2. Diesperov A. Blazhennyi Ieronim i ego vek. Prilozhenie: Bl. Ieronim. Izbrannye pisma / A. Diesperov. – M. : Kanon +, 2002. – 400 s.

3. Iieronim Strydonskyi, blazh. Lyst papi Damasu pro piat zapytan / Blazhennyi Iieronim Strydonskyi // Tvorinnia : v 2 t. – K. : Vydavnychiy viddil UPTs KP, 2014. – Т. 1. – С. 290–301.

4. Ieronim Strydonskyi, blazh. Lyst Martelli vid imeni Pavly ta Yevstokhii / Blazhennyi Ieronim Strydonskyi // Tvorinnia : v 2 t. – K. : Vydavnychiy viddil UPTs KP, 2014. – T. 1. – S. 328–339.

5. Ieronim Strydonskyi, blazh. Lyst do Hebidii / Blazhennyi Ieronim Strydonskyi // Tvorinnia : v 2 t. – K. : Vydavnychiy viddil UPTs KP, 2015. – T. 2. – S. 112–145.

6. Ieronim Strydonskyi, blazh. Lyst do Yevstokhii / Blazhennyi Ieronim Strydonskyi // Tvorinnia : v 2 t. – K. : Vydavnychiy viddil UPTs KP, 2015. – T. 2. – S. 17–52.

7. Ieronim Stridonskiy, blazh. Tolkovanie na knigu proroka Isaii / Blazhennyi Ieronim Stridonskiy // Tvoreniya : v 17 ch. – K. : Tipografiya Kolchak-Novitskago, 1882. – Ch. 7. – 457 s.

8. Ieronim Stridonskiy, blazh. Tolkovanie na knigu proroka Iezeikiilya / Blazhennyi Ieronim Stridonskiy // Tvoreniya : v 17 ch. – K. : Tipografiya Kolchak-Novitskago, 1886. – Ch. 10. – 401 s.

9. Ieronim Stridonskiy, blazh. Tolkovanie na knigu proroka Daniila / Blazhennyi Ieronim Stridonskiy // Tvoreniya : v 17 ch. – K. : Tipografiya Kolchak-Novitskago, 1894. – Ch. 12. – S. 1–145.

10. Ieronim Stridonskiy, blazh. Tolkovanie na knigu proroka Osii / Blazhennyi Ieronim Stridonskiy // Tvoreniya : v 17 ch. – K. : Tipografiya Kolchak-Novitskago, 1894. – Ch. 12. – S. 146–350.

11. Ieronim Stridonskiy, blazh. Tolkovanie na knigu proroka Avdiya / Blazhennyi Ieronim Stridonskiy // Tvoreniya : v 17 ch. – K. : Tipografiya Kolchak-Novitskago, 1896. – Ch. 13. – S. 169–200.

12. Ieronim Stridonskiy, blazh. Tri knigi tolkovaniy na proroka Amosa / Blazhennyi Ieronim Stridonskiy // Tvoreniya : v 17 ch. – K. : Tipografiya Kolchak-Novitskago, 1896. – Ch. 13. – S. 1–168.

13. Ieronim Stridonskiy, blazh. Tolkovanie na knigu proroka Zakharii / Blazhennyi Ieronim Stridonskiy // Tvoreniya : v 17 ch. – K. : Tipografiya Kolchak-Novitskago, 1900. – Ch. 15. – S. 1–195.

14. Ieronim Stridonskiy, blazh. Tolkovanie na knigu proroka Malakhii / Blazhennyi Ieronim Stridonskiy // Tvoreniya : v 17 ch. – K. : Tipografiya Kolchak-Novitskago, 1900. – Ch. 15. – S. 196–252.

15. Ieronim Stridonskiy, blazh. Tri knigi tolkovaniy na poslanie k Galatam / Blazhennyi Ieronim Stridonskiy // Tvoreniya : v 17 ch. – K. : Tipografiya Kolchak-Novitskago, 1901. – Ch. 17. – 391 s.

16. Krisp S. Pravoslavnaya bibleistika mezhdru patristikoy i postmodernizmom. Vzglyad s Zapada / Saymon Krisp // Bibliya v tserkvi. Tolkovanie Novogo Zaveta na Vostoke i Zapade. (Seriya «Sovremennaya bibleistika» – Vibliotheca Biblica) / [Dzheymys D. Dann, Iannuariy Ivliev, Ioannis

Karavidopulos, Ulrikh Luts, Yurgen Rolof i dr.]. – 2-e izd. – М.: Bibleysko-bogoslovskiy in-t sv. apostola Andreyaya, 2011. – S. 118–133.

17. Nestorova O. ALLEGORIA PRO TYPOLOGIA. Origen i sudba inoskazatelnykh metodov interpretatsii Svyashchennogo Pisaniya v ranepatristicheskuju epokhu / O.E. Nesterova. – М.: IMLI RAN, 2006. – 298 s.

18. Savrey V. Kappadokiyskaya shkola v istorii khristianskoy mysli : ucheb. posob. / V. Savrey. – М.: Izd-vo Moskovskogo un-ta, 2012. – 256 s.

19. Fokin A. Blazhenny Ieronim Stridonskiy : bibleist, ekzeget, teolog / A. Fokin. – М.: Tsentr bibleysko-patrol. issled., 2010. – 224 s.

20. Fokin A. Ieronim Stridonskiy / A.R. Fokin // Pravoslavnaya entsiklopediya : v 36 t. – М.: Tserkovno-nauchnyy tsentr «PRAVOSLAVNAYA ENTSIKLOPEDIYA», 2009. – T. 21. – S. 336–370.

21. Kelly J.N.D. Jerome His life, Writings, and Controversies. London, Duckworth, 1975, 355 p.

Альмес Михаил. Духовный аспект Священного Писания в толкованиях блаженного Иеронима Стридонского. В статье рассматривается духовный смысл Библии в экзегезе блаженного Иеронима Стридонского. Указано на проблематичность и неоднозначность выявления внутреннего содержания Библии древним экзегетом. Выделены формы в которых «скрытая» сторона в толковании Писания Иеронимом проявляется наиболее четко, а также показано, в каком смысле он их трактует. Отмечено принцип трехмерности текста Библии, которым пользовался Иероним в большинстве своих работ.

Ключевые слова: бл. Иероним Стридонский, Священное Писание, экзегетика, прообраз, аллегория, теория, притча, загадка.

Almes Mykhailo. Spiritual meaning of the Holy Scripture within St. Jerome's commentaries. The paper deals with spiritual meaning of Bible in the exegesis of St. Jerome. It studies problematic character of the Bible's internal content as revealed by St. Jerome. The models with implications according to St. Jerome interpretation of Bible are singled out. Moreover, the meaning of these models is studied. The paper emphasizes about the approach of three dimensions of the Bible text, which was applied by St. Jerome.

Key words: St. Jerome, Bible, exegesis, prototype, allegory, theory, parable, mystery.